

Sociálně-kognitivní přístup v psychologii: historie

1. polovina XX. století

behaviorismus

- C. L. Hull
- E. C. Tolman
- B. F. Skinner
- J. Dollard & N. E. Miller

kognitivně orientované teorie osobnosti

- gestalt psychologie
- K. Lewin (teorii pole)
- G. Kellyho (teorie osobních konstruktů)

60. – 70. léta

teorie sociálního učení

rozvoj kognitivní vědy

- J. Rotter
- A. Bandura
- W. Mischel

80. léta – současnost

sociálně-kognitivní přístup

1986 – Albert Bandura:

Social foundations of thought and action:

A social cognitive theory

John Dollard (1900 – 1980)

Neal E. Miller (1909 – 2002)

- **Struktura**

- systém návyků, které si člověk osvojí v dětství v procesu učení
- návyk = podnět, klíč, reakce, posílení

- **Dynamika**

- redukce tenze vyplývající z pudových potřeb
- primární a sekundární potřeby

- Vývoj

- postupné osvojování repertoáru sekundárních potřeb

- nejdůležitější prvních 6 let života - vytvoření celoživotního základu osobnosti

- pro tvorbu osobnosti jsou rozhodující následující čtyři nácvikové situace:

1. nácvik krmení

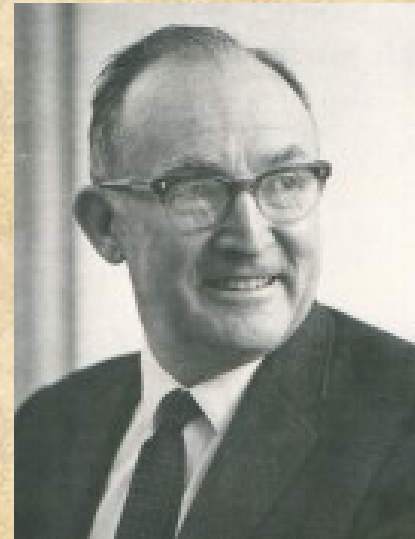
2. nácvik čistotnosti

3. nácvik chování v oblasti sexuálních projevů

4. nácvik ovládnání hněvu

George Albert Kelly (1905 – 1966)

- teorie osobních konstruktů
  - konstrukt = způsob vnímání a interpretace událostí
- Kellyho pohled na člověka
  - každý člověk je vědec, jeho cílem je predikce a kontrola jevů
- Kellyho pohled na vědu, teorii a výzkum
  - konstruktivní alternativismus
  - teorie: rozsah & ohnisko vhodnosti

Struktura

- konstrukt
  - bipolární
  - rozsah vhodnosti a ohnisko vhodnosti
  - typy konstruktů:
    - jádrové a periferní
    - verbální a neverbální
    - nadřazené a podřazené
- The Role Construct Repertory (Rep) Test

Dynamika

- anticipace událostí = predikce budoucnosti

Růst a vývoj

- konstrukty odvozeny ze sledování opakujících se vzorců událostí
- zvyšující se komplexita konstruktů
- schopnost empatie (vědomí konstruktů jiných lidí)

Julian Rotter (1916 – 2014)

Teorie sociálního učení

- Potenciál chování
- Očekávání
- Hodnota posílení
- Psychologická situace

Locus of control

Sociálně-kognitivní přístup v psychologii: současný status

- Zakladatelé & hlavní představitelé:
Albert Bandura, Walter Mischel
- Experimentální sociální psychologie:
M.W. Baldwin, A. Greenwald, E. T. Higgins,
H. Markusová, N. Cantorová, J. F. Kihlstrom
- Základní znaky sociálně-kognitivní teorie osobnosti
(Cervone a Shoda, 1999):
  - definování osobnosti
  - vědecký jazyk
  - metodologická strategie
  - aplikační využití

Sociálně–kognitivní teorie osobnosti A. Bandury

Teoretická východiska:

1. Osobnost = jáský systém (self-system),
kognitivní potenciál aktivovaný a rozvíjený
sociálním prostředím
2. Odmítnutí „dualitního“ pojetí osobnosti
  - dualita Já jako subjektu a objektu duševní činnosti
  - dualita struktury a procesu Já-systému
  - dualita sociální struktury a osobní agendy
3. Důraz na aktivitu člověka („agentic view of person“)

Struktura & dynamika osobnosti = základní lidské schopnosti (capabilities):

- sch. symbolizace (kognitivní zpracování informací)
- sch. zprostředkovaně získávat informace (observační učení, modelování, zástupné učení)
- sch. anticipovat budoucnost (očekávání)
- sch. seberegulace (standardy)
- sch. sebereflexe (self-efficacy)

sch. symbolizace (kognitivní zpracování informací)

- Symboly – nástroj myšlení, porozumění prostředí a jeho ovlivňování
- Většina událostí svůj vliv na člověka prostřednictvím kognitivního zpracování
- Kogn. faktory podmiňují, čeho si všimneme a jaký význam tomu přisoudíme
- Kognitivní modely, vodítka, testování řešení, alternativní řešení

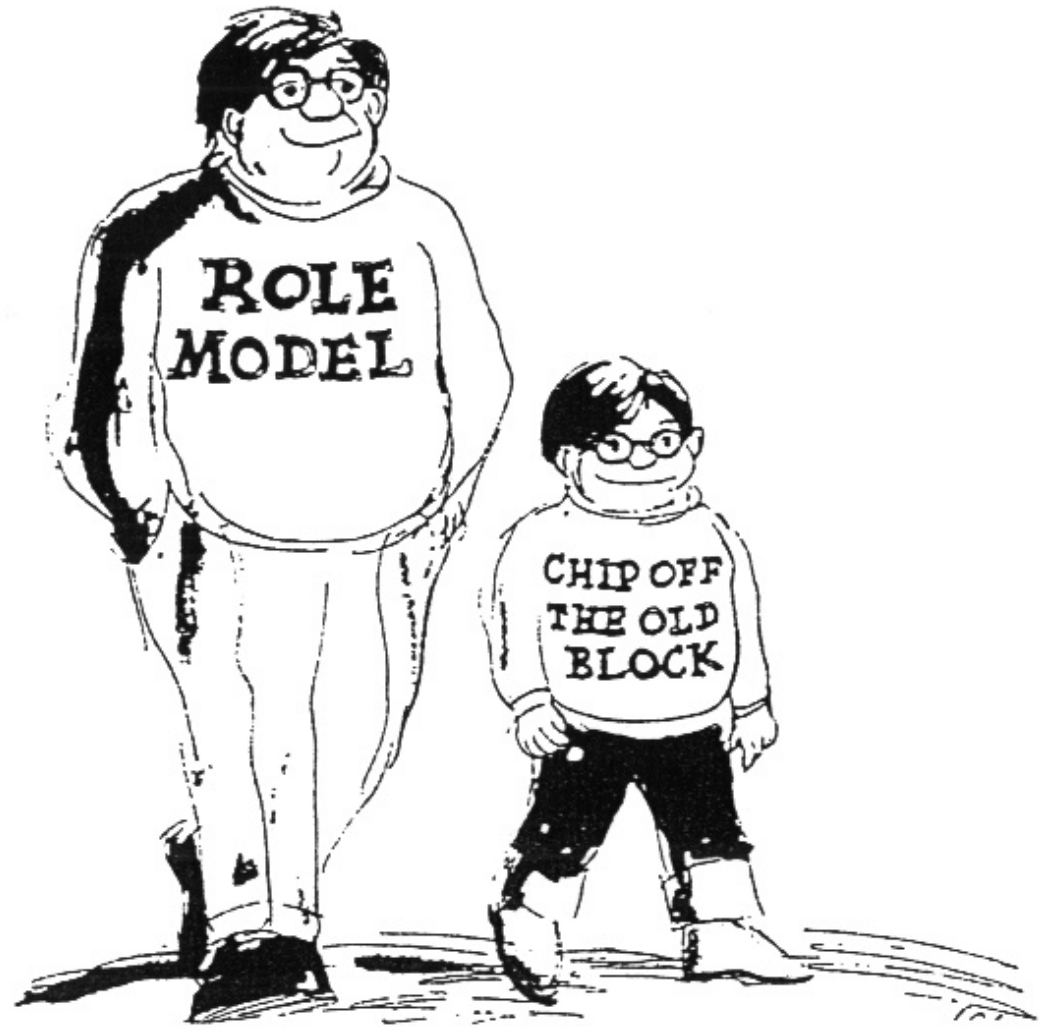

sch. zprostředkovaně se učit: observační učení

sch. zprostředkovaně se učit: modelování

Modeling—Social learning theorists emphasize the importance of observing others in the acquisition of behavior. (Drawing by Opie; © 1978 The New Yorker)

sch. anticipovat budoucnost (očekávání)

- Cíle, anticipace konsekvencí, plány akcí
- Schopnost záměrně jednat je založena na symbolických aktivitách = reprezentace budoucích událostí
- Očekávání výsledků
- Posílení = forma incentivní motivace, která působí na jednání prostřednictvím očekávání (X automatický posilovač odpovědí)

sch. seberegulace (standards)

1) Sebepozorování

(přesnost, konzistence a časová blízkost sebemonitorování)

2) Sebehodnocení – standards

- srovnání s výsledky druhých

- hodnotové preference a pocit osobní adekvátnosti

- vnímání determinant chování

3) Reakce na vlastní chování

- hmotné a hodnotící

- osobní a externální výsledky

sch. sebereflexe (self-efficacy)

- Lidé nejen činitelé vlastního jednání, ale i posuzovateli vlastního fungování
- Rozlišování mezi přesným a vadným fungováním
- Testování: predikce událostí + hodnocení přesnosti/správnosti a funkční hodnoty vlastního myšlení

- Myšlenková verifikace (na základě sch. sebe-reflexe) - mody:
  - Neaktivní – založená na míře shody mezi očekáváním/predikcí a výsledkem
  - Zástupný – sledování druhých
  - Persuační – experti a metafyzika
  - Úsudek (logická verifikace, bizarní vidění reality)

- Self-efficacy = osobní přesvědčení o vlastní schopnosti vyrovnávat se s životními těžkostmi a výzvami
- Zdroje:
  - Zážitek mistrovství
  - Zástupná zkušenost
  - Sociální persuaze
  - Fyzický status

Aplikované oblasti

- psychologie agrese
(aplikace poznatků o observačním učení)
- psychologie morálky
(Bandurův pojem „morální vyvázanost“)
- psychosociální a terapeutické intervence
(kognitivně-behaviorální terapie)

Psychologie agrese

- Observační učení, modelování
  - model (autorita) - zapamatování - nové vzorce chování (akvizice) - motiv (chování se projeví)
- Obecně: odměny a tresty upevňují či eliminují odpozorované chování
- U agrese: trest má malý tlumící účinek (trestající model je chápán jako úspěšný v dosažení cíle → posílení agresivního chování)
- [Experiment BOBO](#), [BOBO 1](#), [BOBO 2](#)

Psychologie morálky

- Morální vyvážanost (disengagement)
- Seberegulace – standardy (mravní)
- Zdroje motivace morálního jednání
  - Vnitřní a proximální incentivy
  - Distální sociální incentivy
  - Kolektivní podpora
  - Morální vyvážanost (ospravedlňování se)
= obelstění svědomí, potlačení morální seberegulace maskující egoistické motivy

- 4 formy vyvázání se (sebesankce vyvázány):
  - Rekonstrukce chování
  - Zatemnění kauzální působení
  - Zakrývání zraňujících důsledků
  - Dehumanizaci nebo obvinění oběti

- V rámci každé formy mechanismy:
  - morální ospravedlnění
  - Eufemistické označování
  - Výhodné srovnávání
  - Přenesení zodpovědnosti
  - Rozptýlení odpovědnosti
  - Nevšímavost k důsledkům
  - Dehumanizace
  - Přisouzení viny